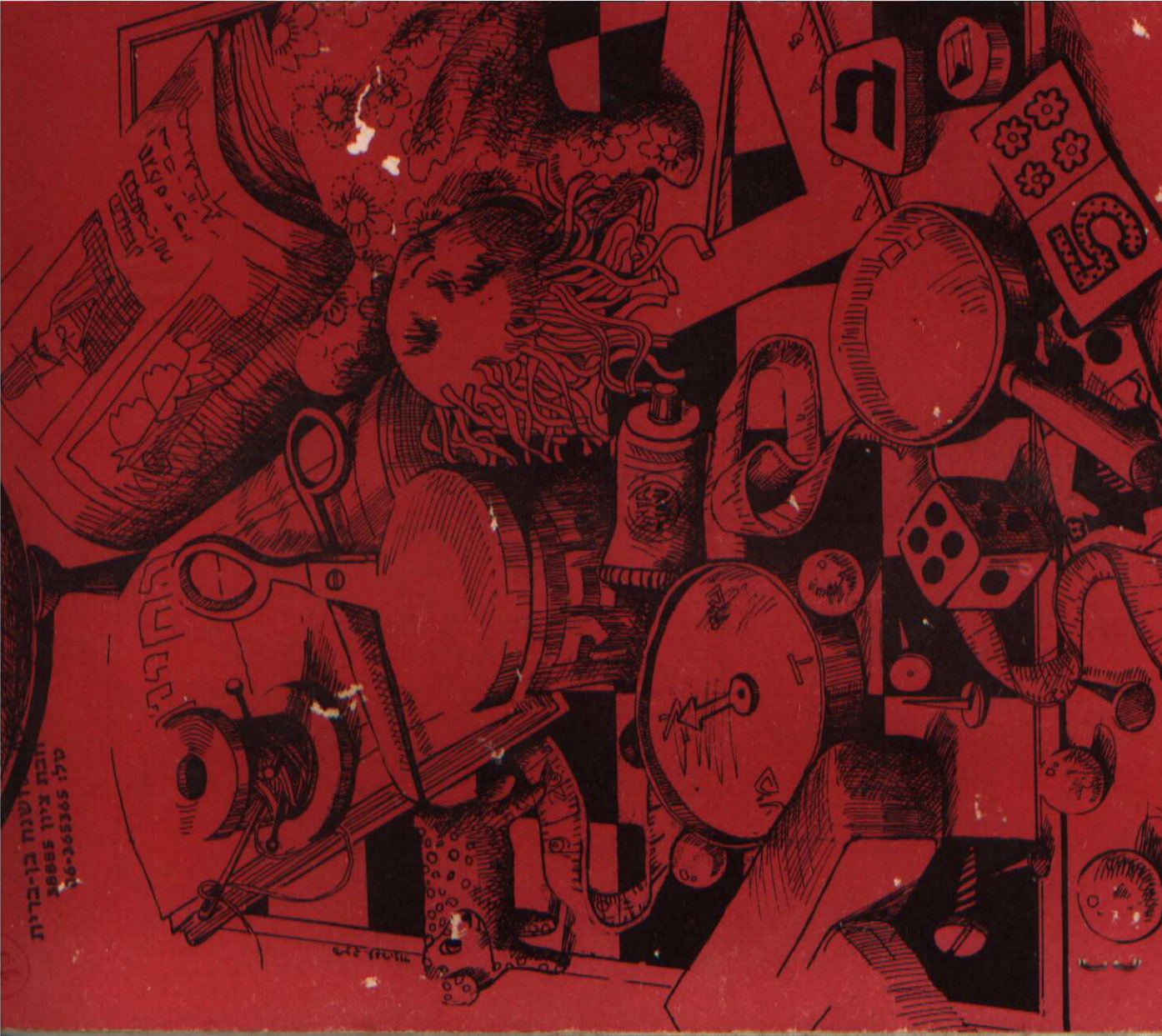

משיח ברה"ק לאמרי טלמי למדד

מועד התינוק והמורה המוכרם המדעיים הנוכחיים למען הילדים

הדפסה בן-ברית
3885 ציון
טל: 36-365365

7

מדינת ישראל

משרד החינוך והתרבות
המזכירות הפדגוגית
הוועדה לחינוך יסודי

תאריך:
כ' בסיון חשמ"א
22 ביוני 1981

מספר:

לכבוד

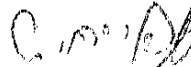
מר יוסף קצ'ני

גא"נ

רצ"ב החוברת "המשחק בתהליך למידה".

תודתי נחונה לך על העזרה ושיתוף הפעולה שהגשח/ה
לנו בהוצאת החוברת לאור.

ב ב ר כ ה

אפרים רוקח

יד"ר הוועדה לחינוך יסודי

ג. המשחקיה הלימודית

מאת יוסף בן-ברית

משחקים דידקטיים, משחקים לימודיים, משחקי הדמיה ודרמה - הם כולם משחקים מפתחים. בהיותם יזומים ומופעלים על-ידי גננות, מורים ומורות, וכן על-ידי מדריכי נוער במסגרת המוסד החינוכי הפורמלי או הלא-פורמלי, שונים הם במהותם הפנימית ממשחקים שנבחרים על-ידי הילדים בעצמם, בשעות הפנאי.

עוד שונים משחקים דידקטיים בכך, שיש לפעילות בהם כוונות הישגיות ומטרות. הכוונות והמטרות מוצבות לפני הילדים על-ידי המחנכים.

מכאן, שפעילות משחקית במסגרת פורמלית מנוגדת במהותה לפעילות משחקית טבעית. במקום שהפעילות המשחקית תהיה המטרה, כפי שהיא במשחקי שעות הפנאי, הופכת הפעילות הזו לאמצעי, להשגת מטרות פורמליות או חברתיות, המוצבות לפני הילדים על-ידי גורמים מחוצה להם.

הלמידה הפעילה הפורמלית - מכוונת את הלומדים לתכנים מוגדרים, במקום ממוסד קבוע, בזמנים קבועים ומוגדרים.

מחנך נבון ומבין יכול ליצור אווירה סביבתית חיובית, המאפשרת פעילות טבעית של הילדים, גם אם הוא שהציב את מטרות הפעילות. כך זה קיים גם במצבי הוראה, ועל אחת כמה וכמה במצבי למידה פעילה, כאשר משחקים הם האמצעים. בגן הילדים ובמועדון הנוער נורמה זו מקובלת מאז ומתמיד.

להלן הגדרות לסוגי המשחק המתאימים למצבי חינוך ולימוד במוסדות חינוך על גוניהם:

1. משחקים לפיתוח כשרים וביסוס מושגי יסוד - הם אמצעי לימוד המפתחים, בשלבים מכוונים ומבוקרים, מיומנויות של תפיסה וחשיבה כגון:
מיון וסיווג;
התאמה והשלמה;
הבנת סמלים וקליטת מידע (צבע, צורה, כיוון, גודל, משקל, אות, סיפרה);
מנייה וספירה;
ריכוז וזכירה;
מסירת מסרים באופן מופשט (תקשורת);
תכנון ואסטרטגיה.

משחקים דידקטיים - מן הדין שיופעלו על-ידי בעלי הכשרה מתאימה, גננות ומורות.

2. משחקים לימודיים - הם אמצעי לימוד בתחומי ידע מוגדרים. בכוחם להנעים את הלמידה, ומעצם טבעם הם גורמים ללמידה פעילה ולמעורבות מירבית. משחקים לימודיים נן הדין שיופעלו על-ידי מחנכים ומורים לפי מקצועותיהם כחלק מאמצעי הלימוד, ואף בהעדפה, בגלל המעורבות המירבית האישית שתושג באמצעותם.

בארץ מיוצרים משחקי לימוד בתחומי החשבון והלשון בעיקר. קיימים משחקי לימוד גם בתחומי ידע אחרים, כגון: מולדת, גיאוגרפיה, טבע, יהדות ותנ"ך.

יש לטפח במכוון הכרת אמצעי לימוד חדישים, יצירתם בשיתוף התלמידים, ובמיוחד משחקי לימוד - וזאת במקביל לשינוי מן

ההוראה ללמידה, וכאחת הדרכים הטובות והמתאימות ללמידה וללומדים כאחד.

במרכז המשאבים של בית-הספר יאורגנו משחקי הלמידה, במקביל ליתר אמצעי ההוראה והלמידה על פי מקצועות, נושאים ורמות. הם יופעלו בהתאם לצורכי הלמידה ותכנון המורה, על-פי תוכנית הלימודים ובהתחשב בתכונתם הפעלתנית. במעבדה הפדגוגית ובסדנה למורה, בתוך מרכז המשאבים, ייוצרו משחקים על-פי המתבקש על-ידי התלמידים והמחנכים כאחד. הם ימצאו את מקומם בין הדגמים, התמונות, השקופיות, הסרטונים, האוספים, התקליטים, המשדרים-הקוליים והסרטים, ספרי-הלימוד וההעשרה, ובין החוברות לעבודה עצמית וכרטיסי המשימות.

כלי המשחק כגון: קלפים, דומינו, לוחות אסטרטגיים עם מסלולים, ימולאו תוכן על-פי מקצועות הלמידה, נושאי הלמידה ורמות הלמידה. המיצרים ישתמשו הן בחומרים מצויים ובטכניקות יצירה ומלאכה ההולמות את הגיל, והן בשיטות משחק מגרות לפעילות, כגון: חידה וחידון, תכנון אסטרטגי והפעלת החשיבה האסוציאטיבית.

כמובן שאין לתאר משחקים לימודיים ואף הפעלת משחקים קנויים ללא הכרתם הממשית על-ידי המחנכים.

לימוד הכנתם של משחקים והכרת הקיימים תיעשה בקורסים, בישיבות צוות של בית-הספר, ובקבוצות תכנון ועבודה בין-צוותיות.

פעילות זו תיתן גוון מלבב לעבודת החינוך ותאפשר יצירתיות והנאה הן למורים והן לתלמידיהם. יבואו בה לידי ביטוי המצאות, ניסויים, תכנונים ויצירה, והתוצר יהיה "משחק לימודי", אשר כתועלתו, כן ההנאה ממנו.

גישה זו תואמת את גישות החינוך המודרניות, אשר עיקרון הוא הפעלת הלומדים. יהיה שמה פעלתנות, למידה פעילה, למידה יחידנית או למידה בקבוצות קטנות. גישה זו היא, בעצם, התגשמות הרעיון המקיף שמבוטא במונח "טכנולוגיה חינוכית", והיא מקיפה דרכים ושיטות, אמצעים וחומרים, פעילויות ותכניות, כאשר במרכזן ניצב "הלומד-הפעיל".*

עד כה ידועים מודלים שונים להפעלת משחקים בבית-הספר:

א. חדר הקלט לילדים נפלטים, ובו משחקים שונים וכך חומרי יצירה.

ב. חדר המשחקים לפעילות משחקית "חופשית" או "מכוונת", כאשר "שעות משחק" משולבות בתוכנית הלימודים השבועית.

דגם א' מופעל על ידי מורה טיפולית, ודגם ב' - על ידי מורו שעברה קורס למשחקה.

נראה לי, כי דגם המשחקים, המשולבים בין יתר אמצעי הלמידה בתוך מרכז המשאבים של בית הספר ומיוצרים בחלקם במעבדה הפדגוגית או בסדנה למורה, הוא הדגם היחידי אשר הופך את המשחק הלימודי לחלק ממשי מן החינוך והלמידה.

הפיכת המשחק לחלק ממשי מן הלמידה במוסד החינוכי ישלים את התוכנית המוצעת על ידי במאמרי "המשחקה להדרכת הורים" בחוברת זו.

* מאמרה של גב' מרים טל "משחקים אינטגרטיביים בלמידה"

3. משחקי הדמיה - (סינולציה) הם משחקים שבהם צריכים המשתתפים למלא תפקידים של אחרים ו"להלביש" על אישיותם הטבעית "אישיות אחרת". מילוי התפקיד של האחר מקיף את הרובד הרגשי והחשיבתי (השכלי) של המשחק. פעילות כזו דורשת יכולת הפשטה, יכולת הזדהות מחשבתית ורגשית עם דמויות אחרות בעלות מהות אחרת.
- פיתוח יכולת כזו היא בעלת חשיבות חברתית רבה, ובעלת משקל סוציו-תירפי במקרים של צורך. צורך זה מתעורר בקבוצות נוער, בחברות נוער ובתנועות נוער.
- בגיל צעיר משחקים הפעוטים באופן טבעי משחקי "נדמה לי", כגון אבא-אמא, רופא-אחות, גיבור, מלכה, טייס וכדומה. משחקי הדמיה טבעיים אלה מחזקים את אישיותם של הקטנים בדימאי העצמי או בהזדהות עם גדול מהם, עם נערץ וכדו'.
- אצל בני-נוער ברמת דימוי עצמי נמוך, משחקי הדמיה מאורגנים מבחוץ (על ידי המדריך, למשל), מכוונים ומודרכים, יש בהם כדי לשנות את הדימוי העצמי על ידי עצם הניסיון "להיות אחר", לתפקד ברמה אחרת, בתפקיד של בעל דרגה חברתית גבוהה יותר, אולי נערצת בסתר לב. באמצעות התפקיד האחר, מקבל המדמין את כל מהויות הדמות: חובות וזכויות, אחריות ומעמד, שיקול דעת אובייקטיבי וענייני והערכת הקהילה.

4. משחקים דרמטיים - גם הם משחקי הדמיה. אך נוסף על הגלגת הרובד הריגושי והשכלי מופעל גם הרובד המוטורי וההתנהגותי, הכולל את כל האישיות.

המשתתף מבטא במשחק הדרמטי תחושות ורגשות וכן מחשבות על-ידי הבעות פנים (מימיקה), על-ידי דיבור ואף שירה (קול) ועל-ידי תנועות הגוף כולו.

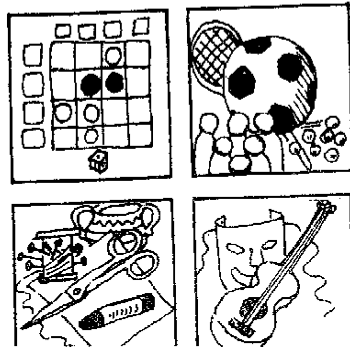
במסגרת הגיל הרך קיימות פעילויות מכוונות כגון "ריתמיקה" לביטוי באמצעות תנועות הגוף. כן מופעלות הצגות מאורגנות על ידי הגננת, כפעילות תוך-מוסדית או פנים-חברתית; הילד חופשי לבטא כאוות נפשו, ללא ביקורת חיצונית, ואין מופעל עליו לחץ של הישגיות ורמה.

במסיבות להורים לובשת הפעילות צורה של מופע לציבור. המופע לציבור כל-שהוא מחייב יתר הקפדה, יתר דיוק בהצגת הדמות האחרת, למידה בעל-פה של טקסטים, של תנועות והתנהגויות. בגלל הביקורת החיצונית, המצב יותר פורמלי, אין הילד מבטא את עצמו, אלא מדגים תפקיד שנלמד. תפקידים שנלמדו גם הם פותחים אפיקים למהויות אחרות, לדמויות אחרות, לרמות אחרות, לחשיבה אחרת, לביטויים תרבותיים שונים מן הטבעיים של המציג. מכאן חשיבות המשחק הדרמטי המאורגן והמכוון בגיל הלמידה וההתבגרות, כבית-הספר, במועדון הנוער ובחינוך המשלים.

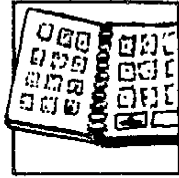
5. חוגי העשרה והתמחות - בחינוך הלא-פורמלי והמשלים יעסקו בכל סוגי הפעילות המשחקית (אשר ייבחרו מתוך בחירה חופשית, למען ההנאה, ולא למטרה הישגית פורמלית).

במידה מסוימת המשפחה והבית יספקו צורכי פעילות אלה ובמידה מסוימת ישלים החוג המאורגן בחינוך המשלים את הצרכים האלה.

אלה כוללים:

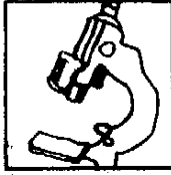

- משחקים חברתיים ותחרותיים,
- שכליים וספורטיביים רב-גווניים;
- אומנויות פלסטיות ומלאכות;
- מוסיקה ומחול;
- דרמה ותיאטרון;

- אספנות מסוגים שונים (בולים, פרפרים, צדפים ועוד);

- פעילות קדם-מדעית ומחקרית בתחומים שונים (ממקרוסקופיה ועד לחקר הכוכבים והחלל);

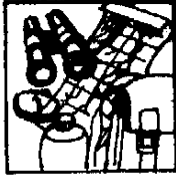

- מועדון הספר הטוב, כולל כתיבה;

- מועדון הסרט הטוב, כולל הפקה;

- מועדון הכרת הסביבה והארץ,

באמצעות טיולים ועוד.

סוף דבר

היקף נרחב ככל האפשר של פעילויות משחקיות בבית ובמשפחה, בגן ובבית-הספר, בחוג ובמועדון הנוער; בזמן הפנוי ובזמן הלימודים יתנו סלפוק והנאה, ויחרמו לעיצוב נוער פעיל ובריא, מאוזן ויוצר, ומכאן - מאושר.

ה. המשחקה להדרכת הורים במרכז הפדגוגי בחדרה

מאת יוסף בן-ברית

דגם זה של משחקה מיועד:

- א. להדריך הורים להכיר את עולם המשחקים הטבעי של ילדים מן ההיבט ההתפתחותי, ולהכיר בחיוניות משחקים טבעיים אלה וערכם להתפתחות ילדיהם, בכדי שיוכלו לתפקד בעתיד בעזרת מיומנויות רכ-גונוניות, שרכשו עקב משחקיהם.
מיומנויות אלה דרושות בחיים ללמידה, ליצירה ולעשייה בתחומים רבים, ולחיי חברה.
- ב. להבליט את שלושת הרבדים של האישיות: התחושת-המוטורי, הריגושי והשכלי, בכדי שיובהר היטב ששלושת הרבדים האלה דורשים את אימונם, וזיוקם וסיפוקם.
האימון מצד אחד והסיפוק בו זמנית יושגו על ידי פעילויות משחקיות בשלושת הרבדים.
- ג. לפתח מודעות לאפשרויות הרבות, שבאמצעותן ניתן להעמיד לרשות הילדים משחקים מכל הסוגים, בכדי שיוכלו לשחק בהם כאוות נפשם. אפשרויות אלה כוללות ניצול שיורת משק הבית, יצירה עצמית באמצעים ביתיים ופשוטים וקנייה מבוקרת.

השיטה

- א. מתקיימות פגישות הורים בקבוצות קטנות להתנסויות בפועל במשחקים, על פי דרגות התפתחות טבעיות של הילדים. מודגשת האפשרות המתמדת ליצור משחקים משיורת משק הבית, ולהמציא כללים וחוקים משתנים למשחקי מסגרת, נוסף על הכללים הידועים והמודפסים בהוראות משחק.

ב. במסגרת פגישות סדנה אלה מובהרות דרכי המשחק הטבעיות על-
ידי הרצאות קצרות, הדגמות ודיונים משותפים.
למטרה אחרונה זו מוזמנים מידי פעם בעלי ידע ומקצוע בתחומי
הפסיכולוגיה החינוכית וההתפתחותית.

המקום

ההדרכה הבסיסית ניתנת למחנכים במרכז הדרכה - למורים ולגננות
במשותף. המחנכים מעבירים הדרכה זו להורי הילדים בתחנות לאם
ולילד, בגני הילדים ובבתי הספר. במקביל יפתחו מדריכי נוער
דגם זהה של "משחקה" לילדים בשעות הפנאי שלהם, במועדונים.

האמצעים

משחקים קנויים וחומרים ליצירתם.

במשחקיות שהתפתחו בשלוש השנים האחרונות באזור חדרה - עקב
קורסים לגננות ולמורים במרפ"ד חדרה, ואשר בהתפתחותן לקחו
חלק כוחות ההדרכה של המרפ"ד, פסיכולוג חינוכי של עיריית חדרה
ותוכנית הרווחה של משרד החינוך והעירייה - מוצעים משחקים לכל
דרגות ההתפתחות של אוכלוסיית הילדים, מגיל יום - ועד גיל
הבגרות.

1. לפעוטות

א. משחקים למיטה וללול התינוקות, לגירוי ולפעילות רב-רובדית

שרשרות תלייה, טבעות לפיתה, חיות ודמויות מבד, גומי
וחומרים פלסטיים. תליונים ותמונות קיר. מגדלונים לפירוק
והרכבה, כדורים, קוביות, קופסאות, בקבוקים פלסטיים,
גלילים מעץ, מתכת וקרטון. חרוזים גדולים להשחלה וחוטים
פלסטיים, תמונות על קרטון ועל בד ועוד.

אין לתאר פעילות הפעוטות ללא הוריהם, אשר מודרכים כיצד
לשחק עם ילדיהם.

ב. משחקים לחדר ולחצר

קופסאות, דלי ומשפך, כפות לחול, מסננת, גלגלי דחיפה ועגלות למשיכה, מריצה, מגרפה ואת. כדורים בגדלים שונים, טבעות זריקה, גולות, מכסי בקבוקים וקופסאות עגולות. קופסאות קרטון בגדלים שונים, סלסלות וסלים, שיורת נגרות משוייפת היטב (צורות שונות), טבעות מנצרים ומחומרים אחרים (גדלים שונים). משחקים להרכבה ולבנייה; תמונות להרכבה; ספרוני תמונות וסיפור; עיתונים מצוירים לגזירה, קרטון ודבק; נייר חלק וצבעים; חומרי כיור; לוח שחור וגיר צבעוני; מכוניות, אווירונים ואניות; בובות וכלי בית וכן בעלי חיים זעירים. כלי נגינה קטנים להקשה, לנשיפה ולפרישה. כלי מלאכה בסיסיים, חומרי עבודה ליצירות עצמיות, צבעי מים, גואש ופסטל; מכחולים ומברשות לצבע; בדים וחוטים לרקמה ועוד.

כל המשחקים והכלים הנ"ל מיועדים לפיתוח מיומנויות הפרט, והם משמשים להדגמה ולדיון, ובסיס ליצירתם או לרכישתם.

2.

לרמות התפתחות עולות – מגיל הגן ועד לסוף בית-הספר ועד למבוגרים

המשחקים הבאים הנמצאים במשחקיות, משמשים לפעילות משחק קבוצתיות. ההורים משחקים בפועל, מודרכים להמציא מספר מירבי של חוקי משחק לשם גיוון הפעילות בכלי המשחק, על מנת שילדעו לפתח פעילות משחקית משפחתית בביתם. גם פעילות זו מלווה בסדנה ליצירת משחקים.

א. משחקי לוטו, דומינו, וקלפים, כאשר מודגשת חשיבותן של תמונות ברורות, מציאותיות, התואמות את יכולת התפיסה של ילדים בגיל זה.

משחקים אלה המבוססים בעיקר על תמונות, קיימים ברמות קושי
עולות: התאמה, השלמה פשוטה והשלמה של יותר משני פריטי
תמונה.

רצוי להעדיף תמונות מעולמו של הילד, כגון:

לוטו חיות, לוטו פרחים, דומיננו חיות ופרחים, לוטו חידון
(להשלמה), דומיננו צבעים, קלפים עם חיות, קלפי רצף, קלפי
רכיבים, לוטו התאם-נא.

ב. משחקי תנועה בבית, על הדשא, בחצר - כגון "דוק", שש אבנים,
קפיצה כחבל, בגומיות, קלאסים למיניהם, משחקי כדור, גולות,
קליעה למטרה, באולינג ביתי, קריקט זעיר, גלגל אותי,
גלגליות, תלת אופן, אופניים, ניתורים, קפיצות, ריצות,
תפוס אותי, מחבואים.

ג. משחקים לתפיסה חזותית וזכירת-כגון: מיקבץ, כדור ידע, דו-
קלף זיכרון.

ד. משחקי לוח עם מסלולים וקוביות, כגון: שלבים, סבלנות,
שישה או עשרים בקופסא, והרבה לוחות מסלול מיצירה עצמית
לרמות התחליתות.

ה. משחקי לוח עם מסלולים אלטרנטיביים, אסימונים, כרטיסי
אירועים והפתעה ומהלכים על פי בחירה והחלטה, כגון: אנו
באנו ארצה, משחק פופאי, עזית הכלבה הצנחנית, ירושלים של
זהב, מונופול, חבילה הגיעה, זיהום הצילו ועוד.

ו. משחקי לוח לתכנון אסטרטגי טהור כגון: מחשבת, בסיס-נע,
תחנות או שלשות, קונו או צנחנים, תלתון, קדמון, שח-סיני,
רונדו, כול פגיעה, צוללות, רברסי, גו, שש-בש, שח.

משחקי לוח לתכנון עם אותיות וספרות, מלים וחשבון ובחחומי ידע אחרים, כגון: מאות לאות, מטיקס, ביגרו, משחק הקבוצות, חשבו חיש, תפוס מקום, מלחמת-שברים, שבץ נא, הכיבר ועוד. קלפי רביעיות אישים, פרחים, חיות-בר ובית, אתרים, ערים ועמים, וכן קלפים קלאסיים על פי חוקי משחק שונים ורב-גוניים ביותר.

משחקי חידון בקופסאות, כגון: חידון תנ"ך, חידון טלויזיה, 128 מי יודע.

משחקי הדמיה (סימולציה), כגון: משחק-הוגן, נסה להרגיש כמוני, היועץ, משחקי קהילה, בוא נבחר ועד, משחק השכונה, משחק הקואליציה ועוד.

משחקי שעשוע וחברה לפי ספריהם של מרגלית עקביא ומשה הורוביץ ולפי הצעות של כל המשתתפים על פי ניסיון סביבתי של כל אחד מהם, כגון: זה הסוד שלי, שחק אותה, ומשחקי ניחוש, אסוציאציה וזכירה אחרים.

הנושאים הבאים מוסברים להורים בשיחה עם הגמות כחלק חשוב של פעילות מפתחת:

1. משחקי טכניקה מסוג לגו, משחקי קאופמן, הטכנאי הצעיר, בניית אזורים ודאונים.

2. משחקי מדע - עיר הנמלה, אקווריון, המדען הצעיר, זכוכית מגדלת, משקפת ועוד.

3. אמנויות וחוגים - חליל, מפוחית פה, מלודיקה, תקליטים, ריקודי עם, חוגי דרמה, ציור ובאטיק וכד'.

4. אוספים - בולים, אבנים, פרפרים, צדפים וכדומה.

מוסבר למשתתפי הקורס, כי כל משחקי הספורט, החוגים לריקודים ולאמנויות וכל הפעילויות היצירתיות החברתיות הן המשך טבעי של משחקים בגיל הנעורים והבגרות. יש לעודדם ולראות בהם גורם חשוב לאיזון האישיות, שמופעלים עליה לחצי הישגיות על פי רוב בתחום הלימודי, ויותר מאוחר - בתחום המקצועי, המשפחתי והמעמדי.

גם ההורים עצמם זקוקים לפעילויות בלתי מחייבות, כגון: משחקי חברה שונים, והישיבה בצוותא עם ילדיהם מסביב למשחק זה או אחר תוסיף גם להם וגם לילדיהם, ותחזק את הקשר המשפחתי מתוך שותפות אמוציונלית.

לסיכום:

טיפוח מיומנויות משחק המפתחות את הילדים, משרה חדווה על בני הנעורים והוריהם, ומאפשרות לקשישים לחזור לפעילויות מהנות שרכשו אותן בצעירותם.

משחקים הם גורם מפתח מרכזי, גורם מאזן וגורם מקשר במשפחה ובחברה.

